

A DABASI JÁRÁS, MINT VIDÉKI TÉRSÉGTÍPUS JELLEMZŐI ÉS SAJÁTOS VIDÉKFEJLESZTÉSI ASPEKTUSAI

THE CHARACTERISTICS OF „DABAS-DISTRICT” – AS A RURAL MICROREGION – FROM THE SPECIFIC ASPECTS OF RURAL DEVELOPMENT

Kovács András Donát¹

ÖSSZEFOGLALÓ

Már korábban számos hazai területi vizsgálat igazolta, hogy az elmúlt két évtizedben lezajlott társadalmi-gazdasági változások eredményeként Magyarország vidéki térségei differenciálódtak, – a leszakadó, illetve stagnáló és fejlődő térségek közötti különbségek egyre szélesebbekké váltak. E változások legnagyobb vesztesének sokan a „vidéki Magyarországot” tekintik. A negatív változások ellenére, egyes megállapítások szerint azonban, a vidéki térségek bizonyos felértékelődésére is számítani lehet. Mindezeket figyelembe véve tanulmányunk – egy hazai vidéki típusú mikrotérségben; a Dabasi járásban, 2013-ban lefolytatott empirikus vizsgálatok alapján – megpróbálja bemutatni azokat a térbeli jellemzőket, lokális trendeket és aspektusokat, amelyek alapján jobban érthetővé válnak egy-egy vidékies térség problémái, illetve megragadhatók a különböző kihívásokra adható válaszok és jövőbeli vidékfejlesztési lehetőségek is.

SUMMARY

Number of regional studies demonstrated that rural regions of Hungary has been differentiated and restructured during the past two decades. As a result of socio-economic changes the differences between the backward, stagnant and developing regions have become wider and wider. According to many authors – despite of the unfavorable changes – several rural areas may become particularly important. Considering these starting points, in our study we would like to give a picture about a rural research carried out in 2013. This research is an experiment in order to characterize of certain types of rural districts in Hungary. On the basis of local empirical studies – conducted Dabas district – we try to show the spatial characteristics of local trends and aspects. Hopefully the results can help to understand the specific problems and processes of spatial restructuring in the examined district close to the metropolitan agglomeration. Furthermore it may facilitate to find optimal exploitation of local values, and answers for rural development.

1. BEVEZETŐ – FŐ CÉLOK ÉS KIINDULÓPONTOK

Az MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete a Vidékfejlesztési Minisztériummal és a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózattal együttműködve, 2013-ban komplex vidékkutatást folytatott és folytat napjainkban is, melynek fő célja az ország vidéki térségeiben zajló társadalmi-gazdasági folyamatok alaposabb

¹ Tudományos munkatárs, geográfus PhD, szociológus, kovacs@rkk.hu MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete Alföldi Tudományos Osztály, Kecskemét 6000 Rákóczi u. 3.

feltárása és tudományos igényű alátámasztása. E kutatás egyik elemét képezi a hazai vidéki térségtípusok lehetséges kategóriáinak megalkotása, a rurális térségek egyfajta „új tipológiája”. Az egyes vidéki tértípusok elsődleges összehasonlító vizsgálata statisztikai adatbázisok és egyéb forrásmunkák alapján – komplex mutatórendszerek segítségével – készült el, melyek alapján nyolc eltérő vidéki térségtípus rajzolódott ki.

A kialakított tércategóriák alaposabb feltárása és a helyi jellegek beható tanulmányozása további járási szintű, empirikus vizsgálatokat igényeltek. Kutatásunk során, a hazánkban újonnan kialakított közigazgatási egységeket, azaz a járásokat vettük alapul, így a munkát ún. „vidéki típusú” járásokban végeztük el. Az előzetes elemzések alapján kapott tértípusokban, minden kategória esetében 1-1 járásban részletesebb vizsgálatokra került sor. Az „agrárfüggő, fejlődő térség, jelentős környezeti értékekkel” tércategóriában, a Dabasi járás kiválasztását elsősorban a járás speciális térbeli, környezeti adottságai, gazdasági és társadalmi helyzete, „alföldisége” és a fővárosi agglomerációhoz való közelsége indokolták. A terepi tapasztalatok lehetőséget adtak az adott járásra jellemző területi töke alaposabb megismerésére, az eltérő rurális karakterek elkülöníthetőségére és összehasonlítására. A kiválasztott járásokról, így a Dabasi járásról is, vidékfejlesztési szempontú esettanulmányok készültek, melyek nagyban támaszkodtak a korábbi térségben készült vidékfejlesztési dokumentumokra, stratégiai anyagokra, valamint az ott élő szakemberek és döntéshozók aktuális véleményére, amelyet prominenciainterjúk során tártunk fel. Reményeink szerint az új típusú tipológia és az ehhez kapcsolódó részletes területi vizsgálatok hozzájárulhatnak majd a hazai vidéki térségekben lezajló újrarendeződési folyamatok kapcsán kialakult problémák megértéséhez, valamint ezzel együtt a vidék fenntarthatóságát szolgáló uniós, nemzeti és regionális szintű támogatási rendszerek finomhangolásához, illetve a helyi értékek optimálisabb kiaknázásához is.

2. A DABASI JÁRÁS LEGFŐBB JELLEMZŐI

A hazánk geometriai középpontját magában foglaló Dabasi járás geográfiai pozíciója a Kárpát-medencén belül centrális. A térség az Alföld nagytáján, Pest megye délkeleti részén helyezkedik el, a Duna-Tisza közti síkvidéken. Kiterjedését tekintve, közepes méretű járásnak tekinthető; területe meghaladja a 60-ezer hektárt (61 423 ha). A járás illetékességi területéhez 11 település tartozik: Bugyi, Dabas, Hernád, Inárcs, Kakucs, Örkény, Pusztavacs, Táborfalva, Tatárszentgyörgy, Újhartyán, Újlengyel. A Dabasi járás lakosainak száma a 2012-es adatok szerint 49662 fő. A járás legnépesebb városa Dabas, közel 17 ezer fős lakossággal rendelkezik. A települések – Örkény városa, valamint a nagyközségek és községek – átlagos népessége 4500 fő. Az 5000 főt egyedül a járások kialakítása során a térséghez csatlakozó Bugyi lakossága haladja meg.

A térség észak-nyugati határa a budapesti agglomerációval érintkezik, bizonyos tekintetben annak legkülső övezete, így a gazdaság prosperitását, a térség közlekedését, és társadalmi mobilitását (ezzel az itt élők életnívóját) nagyban meghatározzák a főváros irányába tartó országos főútvonalak (M5, 5-ös). A helyi vidékfejlesztésben érdekelt szakemberek szerint a nagykapacitású és nemzetközi viszonylatban is fontos tranzitútvonal mellett a járáson belüli „haránt-irányú” közúti kapcsolatok korszerűtlenek; „ez a fejlődés és a belső kapcsolatok legfőbb akadályozó tényezője”.

A térséget a Pest megyei Területfejlesztési Koncepció 2013-as munkaközi anyaga alapvetően „vidékfejlesztési célterületként”, illetve „feltörekvő kistérségként” definiálja, melyben Dabas, mint „térségi vállalkozási és foglalkoztatási központ” szerepel. A járás másik városa Örkény, jóval kisebb központi szerepkörrel bír, inkább Bugyi nagyközség tekinthető a térség másik jelentősebb településének.

A térség gazdasági növekedési centruma Dabas, amely a térség valódi központi funkciókkal rendelkező városa, de a vállalkozások terén több „alközpont” is fejlődési trendet mutat

(Újhartyán, Hernád, Örkény), melyekben erős a kis- és középvállalkozói szektor. A külföldi tőke jelenléte elsősorban Bugyin és az Újhartyán esetében számottevő.

A mezőgazdaság a térség hagyományos gazdasági ágazata, továbbra is jelentős súlyt képez, bár a természeti adottságok nem a legmegfelelőbbek az agrártermelés számára. Ugyan sokáig Pest-megye összes agrárberuházásainak 40-45 %-a a térségben realizálódott, és az élelmiszer-feldolgozás most is nagy jelentőséggel bír, a prominenciák szerint a vidéki típusú fejlesztések mégsem az agrár-irányba fognak elmozdulni. – „A térség rurális imidzsét a jövőben inkább az idegenforgalmi potenciálra épülő tőkevonzás és a logisztikai szerepkör fogja befolyásolni” – tette hozzá egy kérdezett polgármester.

A szakemberek szerint, a térségnek megfelelő (vidékkutatásunk során elsőként alkalmazott) járáskategória, többnyire jól tükrözi az elmúlt évtized folyamatait és az ennek eredményeképpen kialakult helyzetet. A leszakadás és stagnálás tekintetében a települések jelentősen eltérnek egymástól, sőt vannak kifejezetten fejlődő települések is (Dabas, Bugyi). A járás társadalma korábban jellegzetes változásokon esett keresztül. „A rendszerváltás után a térségi kapcsolatok nehezen formálódtak, az együttműködések formálisak voltak, a kommunikáció és a partnerség pedig mind a lakosság, mind az önkormányzatok részéről gyenge volt.” Lényegében „a közös beruházások hozták össze újra a településeket”. A „civil szemlélet sokáig megrekedt” egy szinten, de az itt élő közösségek összetartása az elmúlt időszakban erősebbé vált, s kialakultnak tekinthető egyfajta térségi identitás is, amely falusias jellegű és erős lokálpatriotizmussal párosul” – foglalták össze a válaszadók. A térségben fellelhető dokumentumok és a prominenciainterjúk során elhangzottak alapján, a vidékfejlesztés szemszögéből fontos „erőforrásokat”, erősségeket, illetve az ezekre építhető lehetőségeket, valamint a problémákat, gyengeségeket és veszélyeket a következőkben; SWOT analízis formájában foglaltuk össze (1 ábra.).

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> - előnyös fekvés, jó közlekedéscsoporthelyi helyzet - a fővárosi agglomeráció (munkaerőpiac) közelsége - kiváló logisztikai háttér és kapcsolatok - fejlett városi funkciókkal (oktatás, egészségügy) rendelkező járási központ - kedvező környezeti állapot, természet közeli táji jellegek, ökoszisztéma szolgáltatások megléte - kedvező idegenforgalmi adottságok (főként a lovas-, falusi- és, ökoturizmus terén), - ipari parkok és vállalkozói övezetek megléte - gazdasági és kulturális tradíciók - magas színvonalú szolgáltatások és jó infrastrukturális háttér - a települési és járási szintű megújulási törekvések jelenléte; - a térségért felelősséget érző vállalkozók (a magántőke és a helyi érdekek átlagosnál nagyobb összefonódása) - a társadalommal kooperáló, a helyi igényeket szem előtt tartó önkormányzatok - az itt élők lokálpatriotizmusa - kialakult települési kapcsolatok, működő civil hálózatok - tapasztalt pályázati/pályázói ismeretek, projektvezetési tapasztalatok - működő helyi, térségi, hazai, és nemzetközi szakmai kapcsolatok - hagyományörző kezdeményezések 	<ul style="list-style-type: none"> - a járás keleti részére eső települései közötti utak rossz állapota - bizonyos útvonalalak (főutak és kavicsbányák közelsége) erős környezeti terheltsége - hiányzó erőforrás-térkép - bizonyos térségi együttműködések hiánya, térségi integrációs elégtelenség a területi és vidékfejlesztési tevékenységben - a helyi idegenforgalom háttérének hiányosságai és a desztinációk összehangolatlansága - alacsony mikrovállalkozói aktivitás - szélsőségesen eltérő fejlettségű települések - a kirekesztődéssel veszélyeztetett vidéki lakosok egyre növekvő száma - az inaktív magas aránya - a lakosság egy részének passzivitása - az értelmiség alulreprezentáltsága - a pénzügyi források elaprózódása - intézményi finanszírozási kiegyensúlyozatlanságok (jelentős hitel-terheltség)

Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> - a vidéki tájértékeket kihasználtságának optimalizálása - az alternatív turizmus új formáinak meghonosítása - a helyi identitásra épülő, közösség-megerősítés és szemléletformálás - a járásban sok éve tevékenykedő döntéshozók és prominenciák együttgondolkodása keretet ad a térségi fejlesztések és a pályázati források összehangolására - jó gyakorlatok alkalmazása a helyi mikroállalkozások létrehozásában és a termelői-kereskedői vertikumok létrehozása területén - környezettudatos életmód, a natúrgazdálkodás és a biotermelésre való szakosodás - bányatavak adta lehetőségekre építve rekreációs központok létesítése, vízi versenysportok meghonosítása - A munkaerő-struktúra tényleges gazdasági igényekhez történő igazítása a dabasi szakképző iskola térségi központtá alakításával. - Az ipari parkok térségi jelentőségének növelése - nonprofit vállalkozási tevékenységek megteremtése 	<ul style="list-style-type: none"> - éghajlatváltozással járó kedvezőtlen folyamatok; időjárási szélsőségek, szárazodás, belvizek, talajdegradáció - vízgazdálkodással együttjáró problémák kiéleződése - átgondolatlan területhasznosítás - az önkormányzati fejlesztések a települési belterületekre koncentrálnak - folytatódik a deklasszált rétegek betelepülése - diplomás fiatalok elvándorlása - a társadalmi szegregáció felerősödése - az eltérő helyzetű társadalmi konfliktusok kiéleződése - bizonyos településeken a periférikus helyzet állandósulása - a vidékfejlesztésben érdekeltek motivációvesztése, a lakosság részéről bizonytalan jövőkép, bizalomvesztés a működő szervezetekkel szemben - az egyéni gazdálkodás háttérbeszorulása - irreális, nem a valós helyi igényeknek megfelelő fejlesztési igények megjelenése egyes önkormányzati vezetők részéről túlzott pályázati verseny

1. ábra: A Dabasi járás SWOT analízise Forrás: Saját összeállítás

4. A JÁRÁS SAJÁTOS VIDÉKFEJLESZTÉSI SZÜKSÉGLETEI

A jövőre vonatkozó, elsősorban vidékfejlesztéshez kapcsolódó szükségletek megjelölésekor a prominens kérdezettek kihangsúlyozták a járás vidékies jellegét. Ebből fakadóan teljes egyetértés mutatkozik abban, hogy a térség legfőbb értékét a vidékies milió; a tágas, zöldfelületekkel tarkított, kellemes települési környezet, másrészt pedig a főváros közelsége jelenti, – ezek az alapjellegek határozzák meg a térség vidékfejlesztési céljait is. A korábbi dokumentumok és a prominenciainterjúk alapján jól látható, hogy a következő 10 év legfontosabb feladata a közlekedési infrastruktúra fejlesztése (vasút, kiszámítható elővárosi közlekedés, összekötő utak, kerékpárutak), hiszen „amennyiben a közlekedés javul, a térség országos összehasonlításban is kiváló pozíciót foglalhat el a vidékies típusú körzetek sorában” – tették hozzá többen is. A helyi vezetők azonban aggódnak, hogy a 2020-ig tartó időszakban nem lesznek olyan új EU források, amelyek a tervezett közlekedési fejlesztéseket lehetővé teszik.

A továbbiakban figyelembe kell venni, hogy a járás településeinek helyzete már ma is igen eltérő, a különbségek pedig tovább nőhetnek. Buggyán főváros-közelsége és az ott élő lakosság vállalkozási kedve mindig előnyt jelentett, ugyanakkor vannak belső periférikus helyzetben lévő „pangó” települések is a járásban. Tatárszentgyörgy és Pusztavacs lemaradása jelentős, az ott élők lehetőségei sokkal rosszabbak, mint a járás más településein.

A térségre szabott stratégiai dokumentumok és szakemberek egyöntetűen kiemelik a vonzásadottságokhoz alkalmazkodó fenntartható turizmusfejlesztést, mint fő vidékfejlesztési prioritást. A megvalósult pályázatok egy része is egyértelműen a vidéki turizmust szolgálja, ezen belül is a lovasturisztikai fejlesztések domináltak. Részben ehhez kapcsolódva hangsúlyt helyeznek a környezet megóvására, védelmére, a „helyi gazdaság hatékonyságának, versenyképességének növelésére és diverzifikálására”. Mindennek fontos előfeltétele „a helyi társadalom megújulásának elősegítése”, a kulturális kapcsolatok fenntartása és bővítése (pl.:

ferganai-dabasi közös kereskedőház létrehozása), valamint a térségi identitástudat fejlesztése, a helyi közösségek közötti kapcsolatépítés – fejezték ki többen egyetértésüket ezzel kapcsolatban.

A térség vidékfejlesztése tekintetében sokan fontosnak vélik a munkaerőpiacról kiszorult társadalmi csoportok reintegrációját, a zöld gazdaság jelenlétét, a helyi agrárpiacok működési alapjainak megermentését és az energiahatékonyság fokozását. Ezzel kapcsolatban pl. a járásközpont tervei közé tartozik egy román-magyar együttműködésben megvalósuló 3D, 4D technológiával működő közép-európai oktató- és kutatóközpont létrehozása, amely speciális szakmákhoz nyújtana korszerű oktatási-intézményi háttérrel (pl.: járműipar, gépgyártás).

A járás jövőjét alapvetően meghatározza, hogy a belső erőforrások erősítése mellett, a térség képes lesz-e versenyképes befektetőket vonzani, a stabil kis- és közepes vállalkozásoknak helyet adni? – A helyben maradási programok megvalósításával, szakképzett pályakezdekők alkalmazásával, valamint felkészült szakemberek betelepülésével a települések biztosítani tudják-e a közösségi, gazdasági fejlődést és a fiatalok helyben történő munkavállalását? Néhányan hozzátették : „A térségi stratégiai dokumentumokban rögzített elképzeléseknek végső soron a fiatalok helyben tartását kell szolgálniuk, hiszen a helyi társadalom folyamatos megújulása nélkül nem lehet szó vidékfejlesztésről sem”.

5. IRODALOMJEGYZÉK

1. Perger É. - Farkas J. - Kovács A. D. (2013): A hazai vidéki térségek az európai térben: *A vidéki térségek értelmezése, lehatárolása és differenciálódási folyamatai*. kézirat, in: Vidékkutatás 2013 (készült az MTA MNVH közötti együttműködésen alapuló, a VM vidékstratégiáját támogató komplex kutatási program keretében, a NAKVI megbízásából, MTA KRTK RKI ATO, Kecskemét
2. Perger É. - Farkas J. - Kovács A. D. (2013): A hazai vidéki térségek az európai térben: *A hazai vidéki térségek tipológiája*. kézirat, in: Vidékkutatás 2013 (készült az MTA MNVH közötti együttműködésen alapuló, a VM vidékstratégiáját támogató komplex kutatási program keretében, a NAKVI megbízásából, MTA KRTK RKI ATO, Kecskemét
3. Kovács A. D. (2013): A hazai vidéki térségek az európai térben: *A Dabasi járás, mint leszakadó-stagnáló, agrárfüggő, jelentős környezeti értékekkel rendelkező vidéki típusú térség jellemzői, fejlesztési tapasztalatai és sajátos fejlesztési szükségletei*. kézirat, in: Vidékkutatás 2013 (készült az MTA MNVH közötti együttműködésen alapuló, a VM vidékstratégiáját támogató komplex kutatási program keretében, a NAKVI megbízásából, MTA KRTK RKI ATO, Kecskemét
4. Helyi Vidékfejlesztési Stratégia 2011; 2013 Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület
5. Az Ország Középe Többcélú Kistérségi Társulás Területfejlesztési Stratégiai Program 2005
6. Pest megye területfejlesztési koncepciója Helyzetfeltárás 2012
7. Pest megye Területfejlesztési Koncepciója munkaközi anyag 2013
8. www.pestmegye.hu/teruletfejlesztes/kistersegi.../okot-teruletfejlesztes
9. <http://www.pestmegye.hu/elkeszult-megyei>
10. http://epa.oszk.hu/02000/02039/00031/pdf/EPA02039_pest_megyei_onkorm_kozlony_2013_01.pdf
11. <http://www.leadercontact.com/>